
KAPHATTA-E NEVÉT A VÁCI BURGUNDIA NÉMET TELEPESEKRŐL?

A FNEsz. szerint **Burgundia** „történelmi tartomány Kelet-Franciaországban” [1527: ÉrdyK. 395]. A k. lat. *Burgundia* átvétele. Tkp. jelentése ’a (germán) burgundoktól lakott tartomány’. A latin név a franciában *Bourgogne* alakban él tovább”. Mint tudjuk, Magyarországon több településen ismeretes a *Burgundia* településrész- és utcanev. DARNAY (DORNYAI) BÉLA dolgozatában említi, hogy PESTY FRIGYES „Magyarország helynevei történet, földrajzi és nyelvészeti tekintetben” című munkájának 1. kötetében az akkori Magyarországon 11 *Burgundia* helynevet talált. Az adatokból azt a következtetést vonja le, hogy „silány vagy egyszerű házakból álló, vagy félreeső falurésszel van dolgunk”(DARNAY [DORNYAY] 1957: 333–8).

A szerző szól a szakirodalomban fellelhető néveredeztetési kísérletekről is; RÉDEY MIKLÓSNak az „Adalékok Tata történetéhez” című cikksorozatából a következőt idézi: „Burgundia a -burg, vagyis propugnaculum grundja – magyarul az elővéd telke, -területe”. Nem fogadja el Rédey következtetését, mely szerint a *Burgundia* tulajdonképpen a *Burggrund* ’Váralja’ jelentéssel van összefüggésben. Az EtSz.-t kritikával illeti, amiért nem foglal állást a *Burgundia* elnevezés eredetét illetően, „pedig ezt az etimológizálást joggal elvárhatnánk tőle” – írja (DARNAY [DORNYAY] 1957: 335). A szótár ugyanis csak ezeket jegyzi meg: „Burgundia tartomány Franciaországban”, a „hazai latin emlékeinkben többször is szó van róla”, „hazánk több városának egy részét, utcáját *Burgundianak* hívják”. Szögletes zárójelben közli a névvel kapcsolatos adatokat az első előfordulástól kezdve. Végül megállapítja: „az elnevezés eredete nincs tisztázva” (id. DARNAY [DORNYAY] 1957: 336).

A szerző hivatkozik VÉGHELYI DEZSŐ és KOROMPAY GYÖRGY veszprémi kutatásaira is. Véghegyi szerint „a piaci áruházi helyeket magukban foglaló *lanzsa*” Veszprémben *burgundiá*-nak nevezik. DARNAY úgy véli, hogy talán az országban másutt is ez lehetett a *Burgundia* név alapja. A *lanzsa* szót egyébként a tájszótárak nem említik. Nemcsak a Szinnyei-féle „Tájszótár”-ban nincs benne, amire DARNAY utal, hanem az ÚMTsz. 3. kötetében sem találjuk meg. KOROMPAY GYÖRGYTŐL a következőt idézi: „A rendre és tisztaságra gondjuk volt a veszprémieknek. Ezt látjuk a piactéren is, ahol szabályozzák az árukirakás minden mozzanatát: a földön, a sátorban és az épített piaci bódékban való árusítást. Az utóbbi létesítményekre a ’lanzsa’ vagy ’burgundia’ elnevezés alakult ki.” Mint látjuk, KOROMPAY VÉGHELYIvel azonos következtetésre jut.

A „Magyar néprajz” 4. kötetében az alábbiakat olvassuk: „A *Burgundia* városrésznevének legrégebb példái Kecskemétről és Debrecenből ismerjük. Kecskeméten 1589-ben, Debrecenben 1599-ben jegyezték föl először. A Magyarországon előforduló *Burgundia* városrész és falurész nevek többsége valószínűleg a régebbi *Burgundiák* nevének utánzásával, analógiás úton jött létre. A *Burgundia* helységneve sok magyar városban és faluban előfordult a 17–19. században. A fenti példákon túl megemlítjük még a Zemplén megyei Olaszliszka, a Komárom megyei Kocs és Szeged *Burgundiáját*. Sajnos a *Burgundia* név magyarországi szereplésének magyarázatával még adós a magyar nyelvtudomány.

Kérdés, hogy e nevezetes kelet-franciaországi tartomány neve miként került a magyar városok és falvak névadási gyakorlatába? Az mindenestre valószínűnek látszik, hogy Magyarországon a *Burgundia* névvel olyan város- és falurészeket illettek a 18–19. században, amelyek a régi városmaghoz, falumaghoz csatlakozva újabb településrészeként keletkeztek” (BÁRTH 1997: 49).

Az ÚMTsz.-ben a **burgundia**¹ címszó alatt a következő jelentést találjuk: „fn <Település, ill. település vmely részének megnevezésére.> | **a.** burgundia (Kocs 1397: 238): a falunak újonnan települt utcája, ahol katolikusok laknak | **b** burgundia (Szeged i. h.): <egy telekcsoport>. || SzegSz. *burgundia*.”

Ha ezek a katolikusok német telepések voltak, akkor névcserével, metonímiával van dolgunk. Erre azonban nincs bizonyítékunk. Dolgozatomban csupán a feltételezett név-eredeztetéseket mutatom be. Korántsem hiszem, hogy ezzel a magyar nyelvtudomány adósságát fogom törleszteni. Mindössze arra törekszem, hogy az esetleges további vizsgálódásra ráirányítsam a figyelmet.

A váci *Burgundia* nevet is többen kapcsolatba hozzák a betelepülő német lakossággal. Erre enged következtetni az, hogy az egykori Görög (ma Katona Lajos) utca az ortodox szerbekhez, esetleg más, ugyanilyen vallású népekhez kapcsolható, és a kisváci Krakkó, valamint az alsóvárosi Luxemburg, illetve az egykori Zsidó utca is egy-egy nemzetiségről kapta nevét. Népcsoportról nevezték el a Csángó utcát is, de a csángómagyarság betelepüléséről nincs adatunk. Ez a név valószínűleg a Trianon utáni utcanévadási divat következménye.

Német telepésekkel hozza kapcsolatba a *Burgundia* nevet a város jeles helytörténésze, TRAGOR IGNÁC is. A **Burgundiák** címszóban ezt írja: „I. A Burgundia városrész Vác déli végén a Duna mentén terül el. Két részre oszlott, mint maga a város: püspöki és káptalani Burgundiára. Ma már csak az a görbe utca őrzi emlékét, mely a Budapesti-főútból a Füzesbe szakad.” A néveredetről pedig ez a feltételezése: „Ezek az elnevezések [TRAGOR itt az ország más településein fellelhető Burgundia városrészekre, utcákra is utal] valószínűleg azokra a telepekre vonatkoznak, melyeket a Géza fejedelem és a Szent István alatt beözönlött németek alapítottak” (TRAGOR 1935: 25). Az utcanévadásról megjegyzi, hogy „a Burgundia-utcát 1888-ban Csávolszky József-utcára keresztelték, de az 1928. évi bizottság visszaállította a régi nevet” (TRAGOR 1935: 25). A Luxemburg városrészről pedig ezt olvashatjuk: „**Luxemburg** a nép nyelvén: az Alsóvárosnak a Kör-úttól a vasúti vonalig terjedő része. Valószínűleg luxemburgi települőktől kapta a nevét”. Említi még a **Luxemburgi-sort**, amely 1888-ig **Luxemburgi alsó-sor** volt, majd ezt írja: „A nép egyébként Luxemburg helyett Lixemburgot mond” (TRAGOR 1935: 79).

BIRK ZOLTÁN „A váci utcanévek változásai” című munkájában írja, hogy 1841-ben Püspök-Vác a városnegyedek, utcák elnevezésére és számozására tett javaslatot. A várost négy fertályra osztották, az utcanévjegyzékben 62 utca és tér szerepel (BIRK 1999: 21–2). Szól arról is, hogy 1888-ban az utcák elnevezésére létrejött egy bizottság, de ennek anyaga, miként az 1841. évi sem említi a Burgundia utcát, és nem találjuk KARCSÚ ARZÉN munkájában sem (BIRK 1999: 43).

Ezzel szemben, miként fentebb idéztük, TRAGOR azt állítja, hogy a *Burgundia* elnevezés az 1888-i névváltoztatásig volt használatban, és csak 1928-ban adták vissza a régi nevet. MÉSZÁROS GYULA TRAGOR nézetét képviseli. Kéziratosa munkájában ezt olvassuk: „Luxemburgot, Burgundiát az onnét ideszármazott települőkről nevezték el” (MÉSZÁROS 1976: 4). A továbbiakban leírja a név történetét:

„1888 előtt Füzérbe menő utca, majd Szén utca (a mai Bajcsy Zsilinszky utca), Kis utca a Dunára (a mai Bajcsy Zsilinszky utcán túl)

1888 Burgundia utca

1910 Csávolszky utca

1928 Burgundia utca” (Mészáros 1976: 30).

Mint látjuk, az 1910-es évszám ellentmond TRAGOR adatának, amely szerint a korábbi Burgundia utcát 1888-ban „Csávolszky József utcára keresztelték” (TRAGOR 1935: 25). MÉSZÁROS megemlíti még, hogy Gábor József (váci származású politikus, akinek nevét a rendszerváltás előtt utca és iskola is viselte) feldolgozta a Burgundia utca történetét. A kéziratos munka azonban nem található.

TRAGOR néveredeztetési felfogását veszi át VÁSÁRHELYI JÓZSEF is. Kéziratos tanulmányában azt állítja, hogy Gizella királyné tiszteletére nevezték el az utcát a betelepített német lakosságról, a névadásról pedig MÉSZÁROSHOZ hasonlóan ezt írja: „A Burgundia nevet az 1888-i bizottsági határozat alapján kapta.” 1910-ben Csávolszky utcára változtatták, majd 1928-ban visszakapta régi nevét. „Hivatalosan az utca nevét 1928 óta viseli” (VÁSÁRHELYI 1988: 86).

Van Vácon egy olyan téves feltételezés is, mely szerint a *Burgundia* név a *burgundi* ’takarmányrépa’ növénynévvel van összefüggésben. Ennek alapja KARCSÚ ARZÉN „Vác története” című munkájának egy részlete. Ebben a ferences gvárdián leírja, hogy a szerzetesek kertjébe többek között kukoricát és burgundit vetett. Az említett veteményeskert valóban a Burgundia városrész tájékán lehetett, ám mivel ez a tájszó Vácon nem él, valószínűtlennek tartom, hogy a helyi lakosság erről a növénynevről nevezett volna el egy utcát, sőt mi több, egész városrészt.

A *Burgundia* név eredeztetésével kapcsolatban hallottam egy érdekes, de tudományosan nem igazolható hipotézist Somorjai Gábor 68 éves váci polgártól. Magyarázata szerint a *Burgundia* német szó a következő elemekből áll: *burg* ’vár’, *und* ’és’, *au* ’vizenyős, lápos terület’. Adatközlőm szerint az *-ia* végződés a régi német *au*, mai *au*e magyarázott formája. Ezt a magyarázatot nem tartom meggyőzőnek, még akkor sem, ha TRAGOR szerint a Burgundia „Vác déli részén, a Duna mentén terül el”, amely vizenyős területre enged következtetni. A FNESz. szerint a szóvégi *-ia* ugyanolyan latin képződmény, mint a *Dánia*, *Hollandia*, *Norvégia*, *Skandinávia* stb. földrajzi nevek végződése.

A név eredetének megfejtéséhez két kérdésre kell tudományos választ adni: 1. Van-e összefüggés az úgynevezett lanzsák, más szóval burgundiak és a váci utcanév, városrész között? 2. Erkeztek-e és mikor Vácra német telepések, akikről TRAGOR említést tesz? Ezek megválaszolásához csak a hiteles írásbeli emlékeket vehetjük figyelembe.

Az első kérdéssel kapcsolatban idézzünk a kétkötetes „Vác története” című monográfiából: „Még ha nem is említenék Vác várát [ti. egy 1074-ből származó német évkönyv és I. Géza 1075-ös garamszentbenedeki adománylevele – D. Z.], a későbbi város első városmagjának feltétlenül a várat kellene tartanunk. Európa-szerte ismert az a többsejtű várostípus, melynek eredeti magja egy feudális főúr, főleg egyházi testület és közvetlen szolgáinak várszerűen erődített települése.” A továbbiakban arról is szó van, hogy az ilyen „vár” előtt piacok keletkeznek (SÁPI 1983: 51). A váci vár a mai Géza király téren, a ferencesek temploma helyén volt, az említett városrész és a Burgundia utca pedig ennek az aljában található. Hogy aztán kialakultak-e itt olyan elárusítóhelyek, amelyeket DARNAY említ, arról nincs adatunk.

A második kérdés megválaszolása azért tűnik nehéznek, mert a „Vác története” a Géza fejedelem és Szent István idején Vácra érkező német telepesekről nem tesz említést. Szól viszont a városnak a tatárjárás utáni újjáépítéséről, és arról, hogy „ekkor *települtek* be a német vendégek, és alapították a *német várost*” (SÁPI 1983: 53). Itt azonban egy újabb problémával, mondhatnánk ellentmondással kerülünk szembe. Az említett forrás szerint ugyanis „a tatárjárás idején Vác két részből állott: a várból és előtte északon a váraljából. Ez utóbbi vált a XIII—XIV. század fordulóján a váci *magyar várossá*.” A magyar város északi határa a monográfia szerint a mai Fürdő utca lehetett. Az északi városrész lett a német város, melynek piaca „a mai Március 15-e tér őse” (SÁPI 1983: 63). Az 1570 körüli házösszeírásban a német város hat városnegyedre oszlott. „A Dunától nem messze, a mai Köztársaság út felé, a máig meglévő *Hegyes bástya*, a váci német város ÉNy-i sarokbástyája volt” (SÁPI 1983: 108.) Ebből az adatból is az derül ki, hogy a német város Vác északi részén helyezkedett el. A Burgundia viszont a város déli részén van. Erre a kérdésre a későbbi várostörténeti adatok adnak választ.

KARCSÚ ARZÉN arról is ír, hogy az egykori török városba „más helyekről leendő lakóul embereket és pedig kézműveseket is édesgetett ide [a váci püspök – D. Z.] különféle kedvezményekkel”, és megemlíti Büllam Konrád letelepedés iránti kérelmét is (KARCSÚ 1880: 68).

A „Váci történelmi tár”-ban (VTT) olvasható az a szerződés, amelyet *Bendő István* püspöki helynök 1689. augusztus 21-én kötött *Büllau* Konráddal (a szerződés szövegében *Büllau*, de a „Vác történeté”-ben és KARCSÚ munkájában is *Büllam* található). A letelepedési szerződésben olvassuk, hogy Büllau Konrád (Conrad Büllau) „Munterkónig városának mondott helységben született, német nemzetbeli, katolikus vallású” személy. A szerződésben fel vannak sorolva Büllau kérései, többek között, hogy „a letelepítettek és az örökösök is a későbbiekben szabadok és mentek lehessenek minden adótól és paraszti szolgálattól.” Ugyancsak kéri, hogy a töröktől visszavett városban kocsmát és mészárszéket használhassanak teljes egészében” (VTT 94–5). A töröktől visszafoglalt város a mai Március 15. tér környékén helyezkedett el.

Jelentős változást hozott a város szerkezeti átalakításában az a városrendezési terv, amelyet Kollonits Zsigmond püspök, illetve az öt követő Althan M. Frigyes vitt végbe. „A középkori »Német város« negyedet ekkortól *felsővárosnak*, s a »Magyar város« nevű negyedet pedig *alsóvárosnak* kezdték nevezni. Nagyvác területét *alsó-, középső- és felsővárosra* is felosztották.” Ezen elnevezések mellett azonban éltek a *Német város*, *Magyar város* és *Tabán* elnevezések is. A lakosság nemzetiség szerinti megoszlása pedig így alakult: „A felsővárosban a magyarok, az alsóvárosban németek, a Tabánban pedig vegyesen laktak. A XVIII. századi nemzetiségi elhelyezkedések a középkori városnevekben foglalt »Német és magyar város« elnevezéseknek már nem feleltek meg. Most már az említett nemzetiségiel többnyire ellenkezőképpen helyezkedtek el”. 1770 utáni új parcellázások folytán „jöttek létre az alsóvárosi *Luxemburg*, *Burgundia*, vagy a kisváci *Krakkó negyedek*.” (SÁPI 1983: 178–180). Ez az adat arra enged következtetni, hogy a váci Burgundia a 18. század második felében kaphatta a nevét. Valószínű tehát, hogy a *Burg* 'vár', illetve a *Burggrund* 'Váralja' szavakkal nincs összefüggésben a városrész elnevezése. Úgy tűnik, hogy a *burgundia* 'valamilyen elárúsítóhely' jelentését is kizárhatjuk. A fenti adatok alapján viszont feltételezhetjük, hogy a névadás a városnak ebbe a részébe települt német nemzetiségre vezethető vissza. Ki kell zárunk TRAGOR és mások állítását, hogy ez a betelepülés Géza fejedelem és Szent István idején történt, erről

ugyanis nincsenek adataink. Ezzel szemben megbízható források igazolják, hogy a tatárjárást, de még inkább a török kivonulását követően németek érkeztek a városba. Előbb az úgynevezett felsővárosban laktak, majd az új városrendezést követően a lakosság nemzetiség szerinti elhelyezkedése megváltozott, és a németek az alsóvárosba költöztek. A Burgundia városrész is ez idő tájt alakult ki. Ma már a névnek ugyanúgy csak egy utca őrzi az emlékét, mint a vele egy időben létrejött másik két településrésznek: *Krakkó utca*, *Luxemburg utca*.

A „sok magyar »Burgundia« helynév”, ahogy DARNAY említi (DARNAY [DORNYAY] 1957: 333) közül a váci csak egy. Mint láttuk, eredetének megfejtésére többen is kísérletet tettek, a szómagyarázatok pedig jelentősen eltérőek. A váci Burgundiával kapcsolatos adatokból talán feltételezhetjük, hogy a városrész, illetve az utca német telepesekről vette a nevét. Teljes bizonyossággal azért nem állíthatjuk ezt, mert ahogy ez a fentebb említett forrásokból kiderül, az ország egyéb területein található *Burgundia* nevek nem függenek össze a német betelepülőkkel. A váci adatok viszont ezt az összefüggést látszanak igazolni.

Feltételezéseink közül ki kell zárunk, hogy a váci *Burgundia* név összefüggésben lenne a *Burggrund* ’a vár elővédje’, ’telke’, vagy pedig a *burgundia* ’elárusítóhely’ szavakkal. Az sem valószínű, hogy a *burgundia* ’takarmányrépa’ tájszó tulajdonnevesült. Nem jöhet számításba az a népetimológiai szófejtés sem, hogy a *burg* + *und* + *au* ~ *cue* > *ia* szövelemek alkotják a nevet. Közelebb jutnánk a címben felvetett kérdés megválaszolásához, ha sikerülne kideríteni, hogy hol van, illetve volt Munterkőnig, az említett Büllam (Büllau) Konrád lakhelye, és hogy lehetett-e kapcsolata ennek a településnek a 18. században Burgundiával. Eredményt a helytörténészek és az etimológusok újabb kutatásaitól remélhetünk.

Hivatkozott irodalom

- BÁRTH JÁNOS 1997. Falu és városrészek a helynevek tükrében. In: BALASSA IVÁN főszerk., *Magyar néprajz* 4. *Életmód, Anyagi kultúra*. Martonvásár. 48–50.
- BIRK ZOLTÁN 1999. *A váci utcanevek változásai*. Váci Füzetek 3. Vác.
- DR. DARNAY (DORNYAY) BÉLA 1957. Mit jelent a sok magyar „Burgundia” helynév? *Földrajzi Közlemények* 333–8.
- KARCSÚ ARZÉN ANTAL 1880. *Vác története* 1. Vác.
- MÉSZÁROS GYULA 1976. *Vác története köztereiben*. Kézirat.
- DR. SÁPI VILMOS szerk. 1983. *Vác története* 1. Studia Comitatus 13. Szentendre.
- TRAGOR IGNÁC 1935. *Vác és határának hely- és ingatlannevei*. Vác.
- VÁSÁRHELYI JÓZSEF 1988. *Váci utcák, terek, névadók*. Kézirat.
- VTT = HORVÁTH M. FERENC – PINTÉR TAMÁS 1996. „Késő maradékainknak tétessen jegyzésben”. *Írásos emlékek Vác város múltjából 1074–1990*. Váci Történelmi Tár 1. Vác.

DÓRA ZOLTÁN

ZOLTÁN DÓRA, Could Burgundia, a southern district of the town of Vác, have received its name from German settlers?

Burgundia, as the name of a district or a street, can be found in several settlements in Hungary. Despite prevailing assumptions, the true origin of the name is still obscure. On the basis of the findings of Ignác Tragor, an early 20th century researcher of local history, the *Burgundia* of the town of Vác is often connected by scholars to the German newcomers who settled in Hungary during the reigns of Géza and St. Stephen. Since at that time German settlers had not yet arrived in the town of Vác, this explanation is highly unlikely. After the Mongol invasion of the country (1241–42) and especially after the Turkish occupation of Hungary (1541–1686/99), however, Germans did immigrate to Vác, but settled down in the northern part of the town. This quarter was known as *Német város* ‘German town’, whilst the district inhabited by Hungarians was called *Magyar város* ‘Hungarian town’. The downtown *Burgundia* was established by parcelling its land out in the last third of the 18th century, by which time the Hungarian and the German populations in the districts of the town had been exchanged, resulting in the German inhabitants’ living in the southern quarter of Vác. Relying on this fact, the author concludes that in Vác the name *Burgundia* might have connections with German settlers, though further evidence is required to gain certainty.